

EUROPA IN ROME

Kerk van de Santi
Michele e Magno
NEDERLAND

DICASTERIUM PRO EVANGELIZATIONE

SECTIO DE QUAESTIONIBUS FUNDAMENTALIBUS
EVANGELIZATIONIS IN MUNDO

MINISTERO
DEL TURISMO
REPUBBLICA ITALIANA

Europa in Rome

Jubileumtochten

Kerk van de Santi Michele e Magno

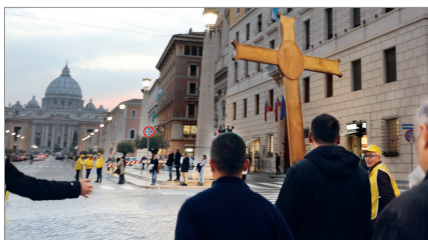
©Dikasterie voor de Evangelisatie
Sectie voor fundamentele kwesties
betreffende de Evangelisatie in de wereld.

00120 Vaticaanstad

*Teksten verzorgd door Mons. Vincenzo Francia
Alle rechten voorbehouden*

Vier thematische tochten om aan deel te nemen

Het Jubileum is een groot volksgebeuren waarbij iedere pelgrim zich kan onderdompelen in de oneindige barmhartigheid Gods. Het is het Jaar, waarin wordt teruggekeerd naar de essentie van ons broeder- en zusterschap, waarbij de relatie tussen de Vader en ons wordt hersteld. Het is het Jaar dat aanzet tot bekering, een gelegenheid om het eigen leven te onderzoeken en aan de Heer te vragen om het te leiden naar grotere heiligheid. Het is het Jaar van solidariteit, van hoop, van gerechtigheid, van inzet om God te dienen in de vreugde en in de vrede met de broeders en zusters. Maar vooral: het Jubileumjaar heeft als centrum de ontmoeting met Christus. Om deze reden vraagt het Jubileum om op weg te gaan en eigen grenzen te overschrijden. Immers, wanneer we ons in beweging zetten veranderen we niet alleen van plaats, maar worden we zelf veranderd. Daarom is het belangrijk zich goed voor te bereiden, het traject uit te

stippelen en het doel te kennen. In deze zin begint de pelgrimstocht, zo karakteristiek voor dit Jaar, al vóór de eigenlijke tocht: het vertrekpunt is het besluit om op reis te gaan. Om ten volle het Jubileum 2025 te beleven in op-weg-gaan en gebed, staan de pelgrims

vier thematische tochten ter beschikking binnen de stad Rome.

Europa in Rome

De tocht van de Kerken van de Europese Unie gaat langs 28 kerken en basilieken, die historisch met een Europees land verbonden zijn vanwege culturele of artistieke banden of vanwege een traditie van verwelcoming van de pelgrims, die uit een bepaald land van de Europese gemeenschap op weg zijn gegaan.

De pelgrimstocht van de Zeven Kerken

Deze is bedacht door de H. Filippo Neri in de XVIde eeuw. De pelgrimstocht van de Zeven Kerken behoort tot de oudste Romeinse tradities. De tocht bestrijkt 25 kilometer en gaat over de Romeinse wegen.

De Jubileumkerken

Dit zijn de kerken, die aangewezen zijn als plekken, die dienen als trefpunt voor de pelgrims. In deze kerken wordt catechese verzorgd in de verschillende talen om de betekenis van het Heilig Jaar te herontdekken; het Sacrament van de Verzoening kan hier worden ontvangen en het is mogelijk om in het geloof versterkt te worden door gebed.

Vrouwen Kerklezaressen en patronen van Europa

Een van de pelgrimstochten omvat het stilstaan in gebed in de Romeinse kerken, die een band hebben met de H. Catharina van Siëna, de H. Benedicta van het Kruis (Edith Stein), de H. Brigitta van Zweden, de H. Theresa van Avila, de H. Theresa van het Kind Jezus en de H. Hildegardus van Bingen.

De Kerk van de Santi Michele e Magno

Halverwege de helling van de Gianicolo staat de kerk van de HH. Michaël en Magnus. Het is niet gemakkelijk de kerk te vinden, omdat zij niet zichtbaar aan een

afb.1

openbare ruimte gelegen is, b.v. aan een plein, maar als een verborgen bloem is tussen de huizen.

Ten opzichte van het historisch centrum van het oude Rome ligt deze zone eerder in de periferie. De Gianicolo immers, - heuvel, waarop al vroeg de cultus van de god Janus was neergestreken, - behoorde niet tot de zeven heuvelen op de linkeroever van de Tiber, waarop de eerste bewoners van de stad zich hadden gevestigd onder

leiding van Romulus. Pas bij verdere uitbreiding van de stad werden ook op de rechteroever van de rivier nieuwe geografische gebieden gewonnen.

Toen het christendom steeds meer voet aan de grond kreeg en de heidense cultussen verdwenen of werden vervangen door die van de christenen, vestigden zich ook op de Gianicolo religieuze gemeenschappen en verrezen er votiefmonumenten, kapellen, kerken en gasthuizen, dikwijls ten dienste van de pelgrims, die op weg waren naar het nabije graf van St. Petrus.

Een van die plekken is de kerk, toegewijd aan de H. Aartsengel Michaël. De Friezen hadden hier hun *schola* gevestigd, d.w.z. de wijk die met name bewoond werd door kooplieden of pelgrims, gekomen uit Frisia of, breder gezien, uit de Lage Landen; de toewijding aan de H. Magnus kwam er later bij na de translatie van zijn relikwieën vanuit de stad Fondi door toedoen van enkele ridders. Verwoestingen en wederopbouw wisselden elkaar af, omdat de kerk konstant het middelpunt was van strijd en polemieken. De ranke campanile in baksteen gaat terug op de XIde eeuw (**afb.1**). Het onderste gedeelte is voorzien van dichtgemetselde biforen, daarboven zijn triforen, alhoewel dezen aan de zuidzijde weer zijn teruggebracht tot biforen met openingen van ongelijke hoogte; de toren is 21 meter hoog. Men komt de kerk binnen via twee opgaan-

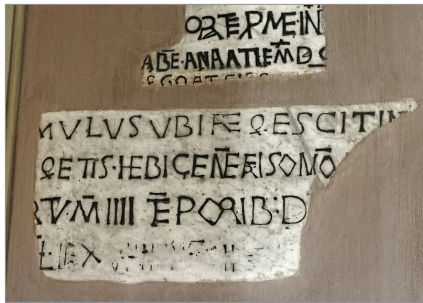
de trappen, waarvan één de zogenaamde Scala Santa is (afb.2). Deze heeft een marmeren 17de eeuwse portaal, in de bovenpartij voorzien van een ovalen afbeelding van de *Ecce Homo*. Deze trap loopt uit op een ruimte waarin zich een reliëf bevindt met de *Heilige Michaël en de duivel*. Daartegenover hangt een Crucifix, dat de bezoekers verwelkomt. De naam Scala Santa herinnert aan de praktijk om de graven van de Friezen te bezoeken, die waren gesneuveld bij de verdediging van Rome tijdens de invallen van de Saracenen, waarvan de meest dramatische die van het jaar 846 was. Juist in deze periode werd de kerk gebouwd onder het pontificaat van paus Leo IV. Een marmeren gedenkplaat tegenover het Crucifix herinnert hieraan. Bij het binnengaan van de kerkruimte zelf is links in de muur een gecanneleerde zuil zichtbaar, bij de laatste restauratie blootgelegd, teken van oude constructies. Het interieur van de kerk (afb.3) respiceert de oorspronkelijke opzet en bestaat uit een liturgische aula met drie schepen, van elkaar gescheiden door twee zuilenrijen, ingesloten in pilasters. Maar het geheel presenteert zich in een geheel vernieuwde, geaccenteerd barokke aankleding dankzij de werkzaamheden, die werden uitgevoerd van 1755 tot 1758 naar het ontwerp van Carlo Murena. Deze Romeinse architect was een leerling van Luigi Vanvitelli, die op zijn beurt van Nederlandse afkomst was: zijn vader Caspar van Wittel kwam uit Amersfoort. Na zijn verhuizing naar

afb.2

afb.3

afb.4

Rome werd de Nederlandse familienaam veritaliaanst tot Vanvitelli.

In het linkerzijschip van de kerk is een gedenksteen uit 1300 aangebracht, die een soort historisch overzicht geeft van het gebouw in zijn eerste fasen en van de gemeenschap van de Friezen, die hier samenkwam. Ondanks enkele onnauwkeurigheden – de belangrijkste staat al aan het begin van de tekst, als paus Leo IV tijdgenoot van Karel de Grote wordt genoemd, terwijl hij pas meer dan dertig

afb.5

jaar na de dood van de keizer werd gekozen tot opvolger van Petrus –, kunnen we de namen van drie Friese ridders onderscheiden (*milites de Frisia*, lezen we in de

vierde regel), die met Karel de Grote naar zuid-Italië waren afgezakt: Ilderado uit Groningen, Leomot uit Stavoren en Hiaro uit Slinga (het huidige Esens [Eslinge] in Duitsland). Deze laatste werd begeleid door de 'dienstvaagd Gods' Celdui, misschien een kloosterzuster. Welnu, deze ridders hadden het lichaam van de Heilige Magnus gevonden en na verschillende wederwaardigheden in Rome begraven; rond zijn graf ontstond deze kerk.

In de vloer van de kerk in de buurt van deze steen is via een glazen plaat een ondergrondse ruimte te zien, waarin een antieke muurrest getuigt van het ontstaan van de kerk in de karolingische tijd. Vele Friese ridders werden hier dan ook begraven, maar slechts van één is een fragment van zijn grafsteen bewaard gebleven, ingemetseld in de tegengevel: de ridder Hebe (afb.4).

De zijschepen hebben een kruisgewelf, terwijl het hoofdschip voorzien is van een casettenplafond. Daarop zijn de tiaar en de pauselijke sleutels afgebeeld. Acht medaillons met heiligenfiguren zijn in het hoofdschip aangebracht. De keuze van deze figuren hangt samen met hun relatie tot deze kerk, of, meer in het algemeen, hun relatie tot de Frieslanden. Zo vinden we de Zalige Antonio Fatati afgebeeld, kanunnik van de Vaticaanse Basiliek en daarna bisschop van Teramo en Ancona; verder de H. Theodorus de Koster met de brandende lamp van het geloof; de H. Wilibrord, monnik en missionaris, patroon van de kerk van Nederland; de H. Leo III,

paus ten tijde van Karel de Grote met de plattegrond van de oorspronkelijke kerk (**afb.5**); de H. Bonifatius, bisschop van Mainz, missionaris, die te Dokkum in Friesland de marteldood vond; de H. Abbondius, die zijn hand legt op een kruik met olie; de H. Carlo Borromeo, die enkele jaren vlak bij de kerk woonde; de H. Suitbertus, geloofsverkondiger in Nederland. De schilderijen werden in de XIX-de eeuw gerealiseerd in opdracht van de Fabbrica San Pietro.

In de zijschepen stonden altaren, maar na de liturgische hervorming van het Tweede Vaticaans Concilie werd de altaartafel verwijderd, zodat zij heden nog slechts een figuratieve, ornamentale functie hebben. In het hoofdschip vinden we een laatste echo van het Concilie in de vorm van het gestoelte, waarop de bisschoppen, die deelnamen aan deze belangrijke Kerkvergadering gezeten waren. Rechts kunnen we een achttiende eeuws gipsen beeld bewonderen van de *Onbevleete Ontvangenis*. Een genadebries brengt de kleding van de maagd in beweging, terwijl zij de duivelse slang onder haar voet verplettert; links is een schilderij van de *HH. Petrus en Paulus* aangebracht, geschilderd in 1757 door Ludevico Stern, Romeins schilder van Duitse afkomst. Verderop in dit linkerzijkapitaal bevindt zich het grafmonument van Anton Raphael Mengs, belangrijkste vertegenwoordiger van de neoclassicistische schilderkunst: Vincenzo Pacetti vervaardigde het in 1784, vijf jaar na de dood van de Boheemse schilder. Bovenaan zien we zijn beeltenis als in een ca-

mee gevat met donkere achtergrond, gekleed in de klassieke Romeinse tunica. De twee putti die naast hem zijn aangebracht drukken gevoelens van smart en weemoed uit, die het bericht van zijn dood in heel Europa opwekte: Mengs was inderdaad welbekend bij de verschillende vorstenhoven, vooral in Polen en Spanje. In een rijk spel van gekleurd marmer herdenkt de gedenksteen de grote artiest en somt zijn titels op, waaronder als belangrijkste: *pictor sui temporis primus*. Zijn activiteit als schrijver wordt opgeroepen door de boeken, die rechts op de bovenlijst te zien zijn.

Het presbiterium ligt een weinig hoger dan de vloer van de kerk en herbergt in de absis het doek *De Verschijning van de H. Michaël* aan de HH. Magnus en Gregorius I de Grote (**afb.6**), geschilderd door Niccolò Ricciolini in 1756. Het betreft de verschijning van de

afb.6

hemelse boodschapper aan paus Gregorius I de Grote in 590. Het gebeuren vond plaats boven het Mausoleum van Hadrianus, dat van dan af de Engelenburcht wordt genoemd: deze ziet men op het schilderij beneden in het midden. De schilder vestigt ook de aandacht op de H. Magnus, bisschop, aan wie Michaël verscheen om hem gedurende de vervolging van keizer Decius, welke hem tot de marteldood bracht in het jaar 251, te bemoedigen.

Het hoofdaltaar, nu in het centrum van

afb.7

het presbiterium, is een altaar uit de Romeinse tijd, dat, volgens de traditie, in de tempel van Jerusalem stond: op dit altaar, zo staat te lezen op de voorzijde, legde de Maagd Maria haar kind Jezus neer bij de Opdracht in de tempel, 40 dagen na Kerstmis (cfr. Lc. 2,22-38). Een andere belangrijke herinnering, geplaatst in de linkerzijmuur van het presbiterium, is

de steen waarop Abraham zijn zoon Isaïc uitstreekte toen hij voorbereidingen trof om hem aan de Heer te offeren (cfr. Gen 22). Deze twee relikwieën zouden naar Rome zijn gekomen door toedoen van de H. Helena, de moeder van keizer Constantijn; pas in 1986 kwamen ze naar deze kerk. Afgezien van de historische waarde van deze tradities, mag ons niet hun diepe symbolische betekenis ontgaan: de Eucharistie, die hier gevierd wordt, is de werkelijke, substantiële tegenwoordigheid van Christus. Van alle eeuwigheid in de schoot van de Allerheiligste Drie-vuldigheid en als kind in de tempel, biedt hij opnieuw zichzelf aan aan de Vader en, als de nieuwe Isaïc verzamelt hij in zich alle offers van de wereld. De Maagd Maria, die de Menswording van de Zoon van God mogelijk maakte, geeft haar zegen vanaf haar beeltenis op het schilderij aan de rechterzijmuur tussen de HH. Petrus en Paulus met om haar heen een koor van engelen, die het mysterie van de Eucharistie aanbidden (afb.7).

Vele grafschiften zijn te zien langs de zijmuren van de kerk met stenen van grote historische en religieuze interesse: denk alleen maar aan dat in de Armeense taal van Gregorio Bughdanian uit 1756 en een ander in het Syrisch van bisschop Giovanni Fortunato van Caïro, geplaatst in 1777; of aan het grafschrift van bekende persoonlijkheden zoals de Siciliaanse filosoof Nicola Spedalieri van wie een portret is te zien in micro-mozaïek, van de musicus Paolo de Agostini, ver-

afb.7

der nog van Margharita Guazzi, de vrouw van Anton Mengs of aan het ontroerende grafmonumentje van een meisje, geboren in 1487, dat nauwelijks achttien uren leefde. Een middeleeuwse steen brengt de kerkwijding in herinnering, die plaats vond in 1141 "waarbij de volgende eerbiedwaardige vaders tegenwoordig waren: Don Aimerigo, kanselier, Gerardo, kardinaal van de Santa Croce [...], Ottaviano van de San Nicola, Rainerio van de Santa Prisca en Otto van de San Giorgio. Dit en nog vele andere zaken zijn te danken aan de ijver en de inzet van Don Stefano, eerbiedwaardig aartspriester, die de viering presideerde", zoals de tekst weergeeft. Een andere steen uit 1756 vermeldt, dat de restauratie in gang werd gezet op aansporing van paus Benedictus XIV. De

laatste steen in tijdsorde brengt in herinnering, dat enkele relikwieën van heiligen in het altaar werden geplaatst door paus Johannes Paulus II in 1995: deze steen is aangebracht in de tegengevel (afb.8), die, met bovenaan het wapen van Benedictus XIV, een klein, kostbaar "archief" van herinneringen vormt.

Aan de bewogen geschiedenis van de kerk werd in 1860 een laatste tegenslag toegebracht, toen het dennenhouten plafond bijna in zijn geheel door brand werd verwoest, zoals de inscriptie op het plafond in herinnering brengt.

Vooraan in het linkerzijschip worden in een vitrine een aantal objecten bewaard, die aan de Aartsbroederschap van het HH. Sacrament toebehoren, een genootschap, dat al vier eeuwen lang in de kerk samenkomt voor haar gebedsbijeenkomsten. In het rechterzijschip staat de doopvont, afkomstig uit Maastricht en aan de kerk geschonken door de Nederlandse gemeenschap, die sinds 1989 na vele eeuwen opnieuw gebruik kan maken van de kerk als nationale kerk in Rome. Iedere zondag viert de gemeenschap hier haar Eucharistieviering. Via de doopvont worden nieuwe leden in haar midden verwelkomd.

Het geloof, dat ontstaat en gevierd wordt in het doopsel, is een op-weg-gaan, dat slechts sámen voorttrekkend, zijn einddoel zal bereiken.